
This is the **published version** of the master thesis:

Martínez i Romeu, Marc; Parés i Franzi, Marc , dir. L'erosió del capital social en els barris vulnerables estudi de cas del barri de la Mariola, Lleida. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 2024. 28 pag. (Màster Universitari en Estudis Territorials i Planejament)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/303566>

under the terms of the license

L'EROSIÓ DEL CAPITAL SOCIAL EN ELS BARRIS VULNERABLES

ESTUDI DE CAS DEL BARRI DE LA MARIOLA, LLEIDA

Autor: Marc Martínez i Romeu

Tutor: Marc Parés Franzi

Màster en Estudis Territorials i Planejament

Departament de Geografia

Universitat Autònoma de Barcelona

Lleida, juliol del 2024

Sobre la revista seleccionada

Nom de la revista: Documents d'Anàlisi Geogràfica (DAG)

Editorial: UAB i UdG. Servei de publicacions

Motiu de selecció: El motiu pel qual s'ha escollit aquesta revista és perquè part dels articles que publica comparteixen temàtica amb aquest. L'estudi de barris vulnerables, amb l'ànim de contribuir a la justícia social, és un fet recurrent en el camp de l'urbanisme, i aquesta revista s'encarrega de donar-hi visibilitat. A més, també s'ha escollit pel compromís de la revista amb la promoció de la llengua catalana en la comunicació científica de les ciències socials, fet que, en un context d'emergència lingüística com l'actual, és més necessari que mai.

La normativa completa per a incloure trameses, així com les directrius pels autors, es troben en el següent enllaç: <https://dag.revista.uab.cat/about/submissions>

RESUM

Aquesta recerca és un estudi de cas sobre la pèrdua de capital social en el barri de la Mariola de Lleida. Amb l'objectiu de comprendre les dinàmiques urbanístiques i socials que hi tenen lloc, i d'identificar estratègies de transformació, l'article utilitza una combinació de les teories de la segregació, les de l'estigma i la teoria de jocs, per detectar els eixos de vulnerabilitat del barri. Les conclusions s'extreuen a través d'una anàlisi mixta, connectant mètodes quantitatius i qualitatius, i amb una aplicació de les lliçons teòriques al cas d'estudi. Així doncs, es determina que fomentar el capital social és necessari per millorar la situació de la Mariola, i que la col·laboració entre el sector públic i els veïns és fonamental per poder implementar un nou model de governança compartida.

Paraules clau: Capital social, Mariola, segregació, estigma, teoria de jocs i governança.

RESUMEN

Esta investigación es un estudio de caso sobre la pérdida de capital social en el barrio de la Mariola de Lleida. Con el objetivo de comprender las dinámicas urbanísticas y sociales que tienen lugar, y de identificar estrategias de transformación, el artículo utiliza una combinación de las teorías de la segregación, las del estigma y la teoría de juegos, para detectar los ejes de vulnerabilidad del barrio. Las conclusiones se extraen a través de un análisis mixto, conectando métodos cuantitativos y cualitativos, y con una aplicación de las lecciones teóricas al caso de estudio. Así pues, se determina que fomentar el capital social es necesario para mejorar la situación de la Mariola, i que la colaboración entre el sector público y los vecinos es fundamental para poder implementar un nuevo modelo de gobernanza compartida.

Palabras clave: Capital social, Mariola, segregación, estigma, teoría de juegos i gobernanza.

ABSTRACT

This research is a case study on the loss of social capital in the Mariola neighborhood of Lleida. To understand the urban and social dynamics at play and identify transformation strategies, the article combines theories of segregation, stigma, and game theory to pinpoint vulnerable areas in the neighborhood. The conclusions are drawn through a mixed-methods analysis, connecting quantitative and qualitative data, and applying theoretical insights to the case study. Therefore, it is determined that fostering social capital is necessary to improve Mariola's situation, and that collaboration between the public sector and residents is essential to implement a new model of shared governance.

Key words: Social capital, Mariola, segregation, stigma, game theory and governance.

RÉSUMÉ

Cette recherche est une étude de cas sur la perte de capital social dans le quartier Mariola de Lleida. Pour comprendre les dynamiques urbaines et sociales en jeu et identifier des stratégies de transformation, l'article combine les théories de la ségrégation, de la stigmatisation et de la théorie des jeux pour identifier les zones vulnérables du quartier. Les conclusions sont tirées à travers une analyse mixte, connectant des données quantitatives et qualitatives, et en appliquant des perspectives théoriques à l'étude de cas. Par conséquent, il est déterminé que favoriser le capital social est nécessaire pour améliorer la situation de Mariola, et que la collaboration entre le secteur public et les résidents est essentielle pour mettre en œuvre un nouveau modèle de gouvernance partagée.

Mots clés: Capital social, Mariola, ségrégation, stigmatisation, théorie des jeux et gouvernance.

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	5
2. REVISIÓ DE LA LITERATURA	7
2.1. LA FORMACIÓ DE LA MARGINALITAT	8
2.2. LITERATURA SOBRE LA PÈRDUA DE CAPITAL SOCIAL	11
2.2.1. <i>Teories de la segregació i el capital social</i>	11
2.2.2. <i>Teories de l'estigmatització i el capital social</i>	12
2.2.3. <i>La teoria de jocs i la pèrdua de capital social</i>	13
3. RESULTATS	14
3.1. ANÀLISI QUANTITATIVA	14
3.2. ANÀLISI QUALITATIVA	19
4. CONCLUSIONS I PROPOSTES	23
5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	25

1. INTRODUCCIÓ

En les últimes dècades, el concepte de capital social s'ha popularitzat per descriure un conjunt únic i important de recursos que poden millorar el capital econòmic i humà (Bourdieu, 1986; Putnam, 1993). Aquests recursos es construeixen a través de les xarxes socials i les normes de confiança i reciprocitat, i poden ajudar a desenvolupar econòmicament i socialment un territori.

De fet, en els últims anys, una branca important de l'urbanisme ha posat la mirada en la importància del capital social en el disseny dels entorns urbans, especialment dels més vulnerables. La manca d'inversions públiques i privades sovint relega als habitants d'aquestes zones a autoproporcionar-se serveis bàsics i recursos compartits. Tanmateix, no sempre és fàcil nedar a contracorrent d'un sistema que t'empeny a la misèria, i aquestes xarxes de suport mutu no sempre es consoliden i es mantenen.

És el cas de la Mariola, un dels barris més poblats i densos de la ciutat de Lleida. L'any 2019 tenia 11.900 habitants, dels 139.315 del total de la ciutat, per sobre d'un 8,5% (Ajuntament de Lleida, 2019). Situat a l'extrem sud-oest del casc urbà de la ciutat, la Mariola va sorgir de la construcció intensiva de polígons d'habitatge públic durant el franquisme, al marge de la ciutat i lluny de l'aleshores nucli urbà central. En aquell moment, a Lleida també van sorgir altres barris obrers perifèrics, alguns fins i tot més allunyats del centre, creats a través de processos d'urbanització marginal, com Magraners o el Secà de Sant Pere. Actualment, però, cap d'ells concentra la pobresa, la marginalitat i l'estigma territorial de la Mariola (Bellet, 2021).

Aquesta investigació, doncs, neix amb tres objectius centrals. El primer d'ells és aprofundir en l'estudi del barri més marginal de Lleida, i comprendre'n les dinàmiques de segregació que hi tenen lloc. El segon és explorar la concepció del capital social en entorns marginals urbans, i detectar aquelles potencialitats perquè el capital social sigui motor de canvi. I, finalment, el tercer objectiu és identificar estratègies de transformació sobre les teories escollides, i detectant els punts forts i febles de les polítiques dutes a terme al barri. Conèixer els canvis i les transformacions que ha tingut la Mariola serà essencial per aconseguir-ho.

Tanmateix, és de rebut apuntar que l'estudi del capital social és quelcom que gaudeix de moltes aproximacions i precisions diferents. Aquesta investigació es basa, sobretot, en analitzar la dimensió simbòlica del capital social, que és aquella que fa referència als

elements intangibles, com ara la confiança, les normes, les relacions socials i els valors compartits, que permeten als individus i grups col·laborar de manera efectiva per aconseguir beneficis col·lectius (Putnam, 2000). En els últims anys, el creixent relat al voltant del barri ha estat que aquesta dimensió es troba en entredit, i que ha disminuït de forma substantiva. Testar aquesta conjuntura és un dels reptes de la investigació, i buscar **per què s'ha perdut la dimensió simbòlica del capital social del barri de la Mariola** serà la pregunta de recerca.

Aquesta qüestió obre la porta a plantejar-se com les teories al voltant del capital social i els barris vulnerables poden explicar el cas de la Mariola. Per fer-ho, es fan servir les Teories de la segregació, les Teories de l'estigma i la Teoria de Jocs. La revisió de la literatura i la combinació de les teories permetrà detectar els eixos de vulnerabilitat que presenta el barri, i determinar si fomentar el capital social és una bona eina per revertir la situació de marginalitat actual.

Una de les innovacions és la utilització d'una metodologia doble. D'una banda, l'article examina la pèrdua del capital social des d'una perspectiva quantitativa, a través de diferents fonts genèriques, com el Padró Municipal d'Habitants o l'Institut Nacional d'Estadística (INE), i d'altres més locals, com el Pla Integral de Mariola o articles científics sobre el barri. D'altra banda, presta atenció a les històries que hi ha darrere aquestes dades quantitatives, analitzant les dimensions més qualitatives del capital social, incloent-hi la teoria de jocs, i recopilant altres articles escrits des d'un marc conceptual qualitatiu. A través d'entrevistes ja realitzades per altres autors i 5 entrevistes pròpies a actors clau del barri¹, s'articula una mirada qualitativa innovadora a l'hora d'abordar situacions de pèrdua de capital social en barris vulnerables.

Així doncs, aquesta recerca és rellevant principalment per tres motius. D'entrada, per la utilitat que té, en ser una zona poc estudiada. Anteriorment, les investigacions al voltant de la segregació urbana a la ciutat de Lleida s'havien centrat en altres barris, com Pardinyes (Blanco & Nel·lo, 2018). Tot i això, cap zona de la ciutat presenta unes característiques urbanístiques semblants a la Mariola, i aquesta és la segona rellevància. El barri es troba envoltat per quatre barreres físiques i simbòliques que l'aïllen de la

¹ En aquesta investigació, les entrevistes no són el mètode principal d'obtenció de dades, sinó que serveixen com a complement. Per aquest motiu s'ha decidit realitzar 5 entrevistes, amb una detecció prèvia d'aquells actors que juguen un paper fonamental en el dia a dia del barri. S'ha entrevistat a tres homes i dues dones, amb edat i professió diferents. Dues de les persones entrevistades formen part dels serveis socials de la zona 4, que integra Mariola, i els tres restants són veïns del barri, amb vinculació amb el teixit associatiu d'aquest.

resta de la ciutat. La configuració d'aquestes barreres i les conseqüències que generen s'explicaran més endavant, però contribueixen a una dinàmica poblacional en què els habitants de la Mariola no han de sortir del barri i la resta de la ciutat no hi ha d'entrar.

Finalment, la tercera rellevància de la investigació està relacionada amb la planificació del barri. El 1963 s'aprovà un Pla Parcial, que preveia la construcció de 4.626 habitatges disposats en polígons, tot i que la llei del sòl de 1976 els va reduir fins a 2.608 (Bellet, 2021). Des d'aleshores, les actuacions per millorar el barri han anat arribant en comptagotes. Destaca el Pla de Barris (2004-2012), però en el cas de la Mariola no va tenir l'efecte esperat, perquè no va implicar la ciutadania en el procés de presa de decisions, ni va preveure escenaris a llarg termini (Corti, 2023). Posteriorment, l'Ajuntament va impulsar el Projecte Mariola 20.000, una iniciativa de regeneració urbana que pretenia millorar les condicions d'infrahabitatge del sector més degradat del barri. En total, eren 20.000 metres quadrats i afectava 508 immobles. El projecte, impulsat l'any 2018 i d'una durada prevista de 10 anys, no va passar de la fase inicial.

Així doncs, es constata que les diferents planificacions del barri que s'han realitzat no han aconseguit millorar les qüestions bàsiques de la població resident. Els enfocaments metodològics utilitzats en la regeneració urbana no han demostrat ser efectius en la revitalització dels barris degradats (Rodríguez, 2005; Boneta et al., 2014). Això justifica la necessitat de canviar l'enfocament d'aquestes, incorporant processos metodològics en el planejament urbà que tinguin en compte la ciutadania, a través de la governança compartida.

2. REVISIÓ DE LA LITERATURA

En l'apartat introductori anterior s'han situat les primeres qüestions elementals que guiaran aquesta investigació, com la pregunta de recerca, els objectius i la metodologia. Aquest segon apartat, corresponent a la revisió de la literatura, es divideix en dues parts. La primera, situada a continuació, pretén ser una aproximació històrica i urbanística de la Mariola, per situar el lector en l'evolució i la configuració del barri, i per entendre que les dinàmiques actuals tenen unes arrels històriques. La segona part engloba, des d'una perspectiva més teòrica, les aproximacions que vertebran la investigació. Aquestes són les Teories de la segregació, les Teories de l'estigmatització i la Teoria de

jocs, totes elles relacionades amb la pèrdua de capital social i amb una connexió constant amb el cas d'estudi: el barri de la Mariola.

2.1. La formació de la marginalitat

Com s'ha explicat anteriorment, el barri de la Mariola es va desenvolupar i consolidar sobre la partida rural que duu el mateix nom. La primera promoció va ser el grup Ruiz de Alda, construït el 1941 per "l'Obra Sindical del Hogar", amb un total de 100 habitatges. Aquests edificis de dues plantes els van ocupar famílies de militars i quadres funcionaris mitjans, perquè a la vegada s'estaven construint noves casernes militars al turó de Gardeny, un emplaçament situat al costat del barri.

A mitjans dels 50, el mateix organisme va procedir a construir un nou grup de 468 habitatges, coneguts com els Ramiro Ledesma (avui grup Mariola). Es construïren en dues fases, entre 1954 i 1960, en blocs lineals, de 4-5 plantes, amb habitatges d'entre 40 i 50 m². En paral·lel a la segona fase dels Ledesma, s'aprovà la construcció de 50 nous habitatges, el grup Santa Maria de Gardeny (avui anomenats Cardenal Cisneros), blocs lineals de 5 plantes d'habitatges entre 54,9 i 64,9 m². Aquests últims blocs van acollir, sobretot, població de pocs recursos procedents del Centre Històric de la ciutat i famílies arribades d'Andalusia, Extremadura, Castella i Lleó i Múrcia (Solís 2017). Juntament amb aquests edificis, el 1961 també es va construir l'escola Magí Morera, l'únic equipament que tindrà el barri fins a mitjan dècada dels 70, a més de l'església.

Les dues operacions immobiliàries més grans es produeixen el 1969, amb la construcció dels 152 habitatges dels blocs Gaspar de Portolà, i entre 1972 i 1977, quan s'edifiquen els blocs Joan Carles, la promoció immobiliària unitària més gran feta a la ciutat fins a l'actualitat, amb 904 habitatges. Els blocs de Gaspar de Portolà adopten l'ordenació oberta, mentre que els dels Joan Carles es disposen en 45 blocs, i cada quatre s'orienten a un pati interior obert. Es tracta de blocs de 4 plantes amb la planta baixa elevada per pilones, amb habitatges que tenen entre 40 i 72 m². Tot i que el projecte inicial contemplava la construcció d'una escola, locals comercials, patis i espais de joc, aquests no s'acaben materialitzant. El resultat de les diferents promocions és una àrea de polígons d'habitatge bastant densa, amb escassa diversitat d'usos i funcions més enllà de la residencial, una urbanització inexistent i uns equipaments escassos i bàsics, que a més, van arribar tard i malament.

Després de la dictadura, a principis dels 80 i poc després del traspàs en matèria de sòl a la Generalitat, l'Institut Nacional de l'Habitatge subhasta les parcel·les no edificades del Polígon de Santa Maria de Gardeny, que són destinades a rendes mitjanes. A més, les parcel·les del nord són adquirides per promotors locals que orientaran la producció immobiliària cap a Ciutat Jardí, un barri on s'estaven ubicant les rendes més altes de la ciutat. Això reforçarà la barrera d'equipaments ja predefinida a la reforma del Pla Parcial de 1976 (Bellet, 1995).

Mapa 1: Promoció d'habitatge social públic a la Mariola i barreres físiques i simbòliques del barri. Font: Bellet, 2021.

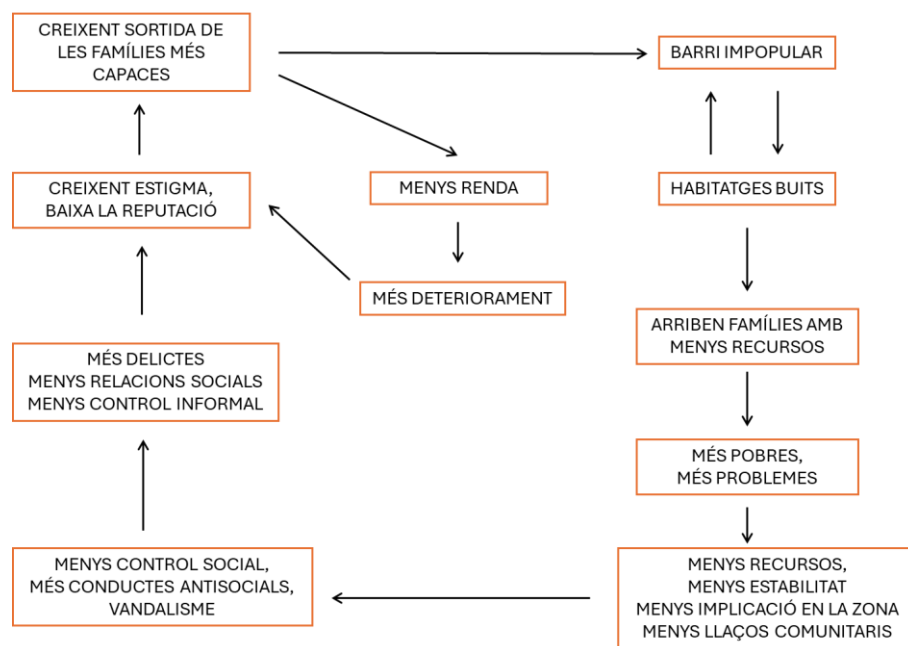

Figura 1: El cercle de la vulnerabilitat territorial. Font: Elaboració pròpia a partir de Subirats, et al., 2004.

En la dècada dels 90 també es fan visibles les drogues, els rumors sobre la delinqüència i el gabberrisme (Solís, 2017:60). El barri serveix per real·lotjar persones d'ètnia gitana provinent de campaments, de manera que passen a representar entre el 50 i el 60% del conjunt de la població, i es produeixen situacions conflictives entre l'ajuntament i els veïns (Gutiérrez & Paul, 2011). Tot això va debilitant els llaços forts i les relacions veïnals creades des de la formació inicial del barri.

I quan un barri es converteix en un lloc perillós en l'imaginari col·lectiu i passa a ser un component habitual del paisatge simbòlic urbà, s'intensifiquen els discursos desqualificadors. Ja sigui des de dalt (política, mitjans de comunicació, burocràcia) com des de baix (interacció quotidiana) es comencen a exercir actuacions que marquen molt més el lloc (Wacquant, 2007). Les administracions públiques reforcen la segregació a través de la localització del barri i amb les polítiques d'assignació d'habitatge per famílies vulnerables, concentrant la pobresa (Solís, 2017). L'arquitectura també hi contribueix, ja que els edificis estan plens de túnels, porxos i amagatalls que generen sensació d'inseguretat. D'aquesta manera, l'espai és una mostra de degradació social, tant per la poca qualitat i el deteriorament, com per la relació entre delinqüència i inseguretat.

En els apartats que segueixen, s'aprofundirà en el paper dels diferents actors en l'erosió del capital social del barri. En primer lloc, es parlarà de la segregació com a factor clau, a través de l'anàlisi quantitativa, i posteriorment es passarà a l'explicació des d'una perspectiva qualitativa, incloent-hi les mirades dels veïns.

2.2. Literatura sobre la pèrdua de capital social

2.2.1. Teories de la segregació i el capital social

Tal com s'ha explicat en l'apartat anterior, la planificació i el disseny de la Mariola al llarg de la història converteixen l'espai en un gueto. Si bé la literatura ha conceptualitzat el terme de maneres diferents, en aquest article s'adopta la definició de Didier Lapeyronnie, que ho formula com "la concentració en certes zones urbanes de població desafavorida, víctimes d'una forta segregació i de discriminacions racials" (2008: 12) i com "una manera d'ordre particular, a la vegada unificada i segmentada, basada en una combinació de solidaritats fràgils i restriccions severes" (2008: 507).

Arran d'això, molts autors han investigat la relació entre segregació urbana i l'erosió del capital social, com Puntam (1993) o Wacquant (2007) parant atenció a com aquesta afecta les xarxes socials i la cohesió comunitària, exacerbant les desigualtats socials i econòmiques. A casa nostra, un d'aquests autors és Toni Rodon, que amb el seu llibre "Quan el teu veí és diferent. La relació entre la segregació i el capital social" intenta aprofundir en la relació entre ambdós elements. Fent un estudi dels barris de la ciutat de Barcelona i d'alguns municipis de Catalunya (entre els quals Lleida), arriba a la conclusió que la segregació (per raó d'origen i d'ingressos) i la desigualtat espacial impacten de manera negativa en el capital social (Rodon, 2022).

Tot i això, Rodon diu que si entenem la segregació com a desigualtat econòmica espacial, els barris més segregats mantenen més comunicació amb l'administració pública, element que podem associar a un capital social positiu. Tanmateix, quan analitzem la relació entre la segregació i el vot a l'extrema dreta, que és un dels indicadors indirectes de capital social negatiu, també observem que la relació és forta. Les zones més riques tendeixen més a votar a l'extrema dreta, igual que les zones segregades econòmicament per baix (Rodon, 2022). Caldrà examinar si al barri que s'analitza, la Mariola, tenen lloc els mateixos fenòmens, i si és una explicació de la pèrdua de capital social.

2.2.2. Teories de l'estigmatització i el capital social

Al llarg de la història moderna, autors com Bourdieu, Coleman o Putnam, entre d'altres, han vessat rius de tinta intentant conceptualitzar el capital social com a element a considerar en les dinàmiques poblacionals dels barris marginals, i distingint entre tipus de capital social, normalment *bonding* i *bridging* (Putnam, 2001). Tanmateix, per entendre el paper de l'estigmatització i la relació amb el capital social és important apuntar la distinció que fa Wacquant entre el capital social informal i el formal. Wacquant agrupa el capital social *bonding* i *bridging* de Putnam en capital social informal, definit com els llaços socials basats en xarxes interpersonals d'intercanvi, confiança i obligacions (Wacquant, 1998: 28). I defineix el formal com aquell integrat pels llaços ancorats en organitzacions on es participa com a membre o client, de manera que els recursos s'obtenen a partir de la pertinença a organitzacions formals. La relació entre individus i grups de diferents nivells de poder i estatus s'ha anomenat, acadèmicament, com a capital social *linking* (Woolcock, 1998; Narayan, 2002)

A partir d'aquesta distinció, Wacquant defensa que l'erosió o desapfitament del capital social depèn de dos factors. El primer d'ells és el funcionament de les organitzacions formals, que en el cas dels guetos haurien d'anar dirigides a ser fonts de confiança i d'integració social, però que l'empetitiment de l'estat del benestar fa que acabin sent exclusivament proveïdores de béns i serveis cívics. D'aquesta manera, les institucions públiques actuen com a capital social negatiu, i provoquen un deteriorament en la relació que mantenen habitants i institucions, i que s'observa en el sistema de salut, l'escola pública, la policia o el sistema judicial, institucions que actuen com a formes de control i humiliació. I el segon factor del qual depèn l'erosió del capital social és l'organització de la comunitat, la família o les amistats, és a dir, de les relacions informals (Portes, 2012). Les fonts del capital social (valors, solidaritat, confiança i reciprocitat) generen, també, conseqüències negatives, com l'exclusió dels estranys, reclamacions excessives als integrants d'un grup, restriccions a la llibertat individual i normes anivelladores cap a baix (Portes, 2012: 94). Això és rellevant perquè aquestes dinàmiques també es donen dins del barri de la Mariola (Solís, 2017).

Un dels altres autors que aprofundeix en la vinculació entre capital social i barris urbans relegats és Fernández-Kelly (1995: 217), que defensa que el capital social depèn dels vectors físics (l'espai urbà) i les construccions socials (com la classe, la raça i el gènere). Afirmar que els habitants d'un gueto no pateixen una falta de capital social, sinó

una disminució de la capacitat de crear llaços socials que garanteixin l'accés als recursos controlats per altres grups socials més amplis. En altres paraules, no els manca quantitativament el capital social, sinó simbòlicament. Aquesta llacuna social minva les connexions significatives més enllà de les seves relacions immediates, fet que impedeix superar el seu entorn físic (Solís, 2017). El capital social formal negatiu produeix un sentiment de desapoderament i fatalisme en els residents, generant una actitud comunitària negativa, erosionant el capital social i degradant l'entorn, fet que relega aquests temes a l'esfera privada (Leonard, 2004; Wacquant, 1998; Warr, 2005: 293).

En definitiva, la literatura evidencia que els habitants dels barris estigmatitzats reben amb més contundència els efectes de l'empetitiment de l'estat del benestar, fet que deteriora les relacions formals i informals, disminuint la capacitat de crear llaços socials que els garanteixin l'accés als recursos. El capital cultural i simbòlic negatiu, i unes xarxes dèbils, generen situacions de marginalitat i exclusió crònica.

2.2.3. La teoria de jocs i la pèrdua de capital social

A més a més de les teories sobre la segregació i l'estigmatització, noves aproximacions sorgeixen per abordar les situacions quotidianes relacionades amb la pèrdua de capital social en barris vulnerables, com per exemple, les teories de l'acció col·lectiva. Una d'aquestes aplicacions als barris marginals es pot fer a través del dilema del presoner, de Flood i Dresher (1950). S'assumeix que els individus són éssers racionals, tenen un interès personal que sempre entrarà en conflicte amb el benestar col·lectiu i es troben en una situació de no informació (Olson, 1971). Aquest escenari porta als dos sospitosos a no cooperar, perquè en tots els casos dona més beneficis.

Traslladat al cas de la Mariola, els veïns es troben en l'encreuada moral de si cooperar per revertir la situació de marginalitat en què es troba immers el barri, o no fer-ho i actuar com a *free-rider*, és a dir, esperar que els altres facin l'esforç i aprofitar-se de la situació beneficiosa que suposaria la cooperació. El barri no té capacitat per generar dinàmiques de canvi per ell mateix, ja que els individus no participen activament en la creació de nous escenaris, i l'Estat intenta trencar amb aquesta situació a través de la introducció de mesures com el Pla de Barris o el Mariola 20.000, tot i que ho fa sense un resultat òptim, per ser mesures *top-down*, no tenir en compte les sensibilitats dels veïns, i en dissenyar-se sense entendre les dinàmiques poblacionals i relacionals que té el barri de la Mariola en particular.

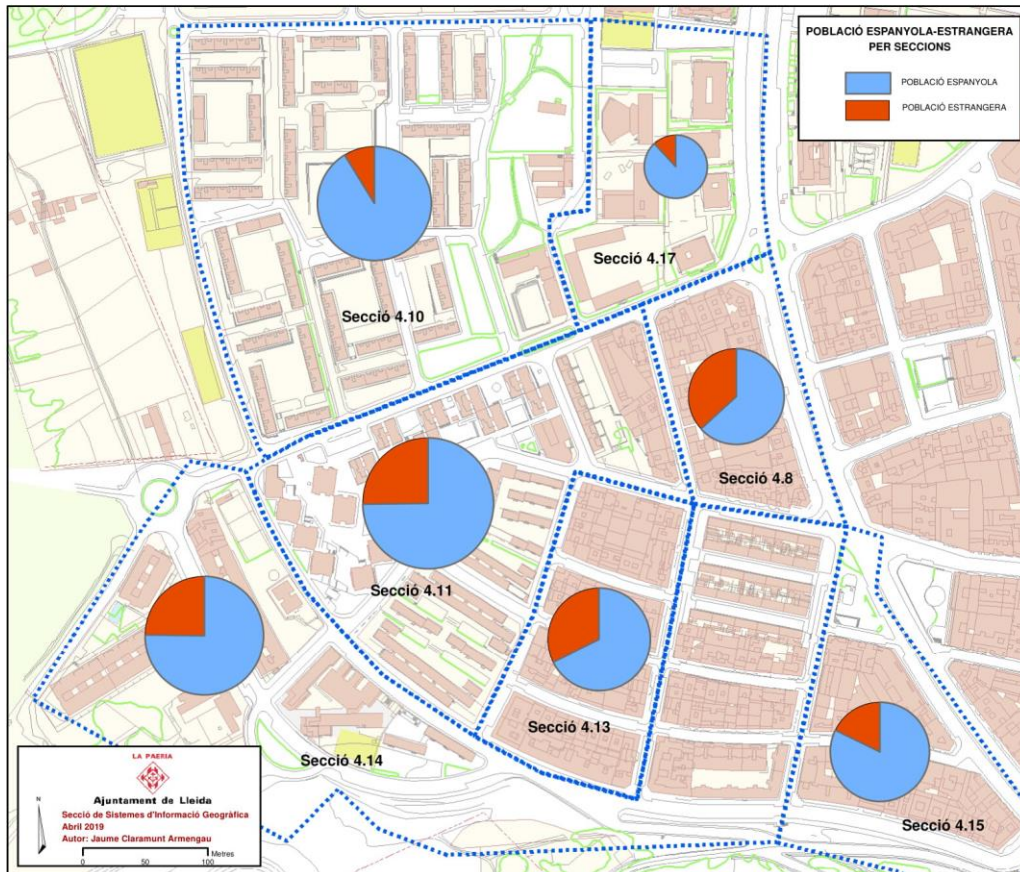
Com a conclusió de l'apartat de revisió de la literatura, s'ha aprofundit en la història urbanística de la Mariola, per entendre les dinàmiques que s'observen avui en dia. A més s'ha constatat, des de diferents aproximacions, com el capital social es pot perdre. Segregació, estigmatització i una inclinació cap a la no cooperació minven el capital social des d'un punt de vista teòric, cosa que, en l'apartat següent, es comprovarà si succeeix al cas d'estudi.

3. RESULTATS

3.1. Anàlisi quantitativa

Arribats a aquest punt de la investigació, es prenen en consideració les conclusions dels diferents autors exposades en l'apartat anterior, sobre la conceptualització dels elements que fan evolucionar el capital social en els barris vulnerables, i s'aterren al cas pràctic del barri de la Mariola.

En una primera aproximació, més de caràcter quantitativa, al voltant de la vinculació entre l'augment de la segregació urbana i l'erosió del capital social, s'han detectat algunes palanques explicatives que mereixen ser investigades en aquest apartat. D'entrada, Rodon (2022) feia referència a la distinció entre segregació per raó d'origen i per raó d'ingressos. Si ens centrem en la primera, les dades de l'Ajuntament de Lleida del 2019 informen que la immigració suposa al voltant d'un 23% de la població total del barri, 4 punts per sobre de la mitjana lleidatana, i que hi ha grans diferències entre seccions censals, com demostra el mapa 2 (Corona, 2019). A més, aquests 2.727 habitants estrangers provenen de 72 països diferents, sobretot del Marroc, Romania, Senegal i Nigèria.

Mapa 2: Percentatge de població espanyola i estrangera per secció censal a la Mariola. Autor: Jaume Claramunt.

Font: Corona, 2019.

El mapa, però, amaga una realitat latent que té un gran impacte en el capital social. En el procés de mobilitat a partir dels anys 80, la població que es queda al barri són majoritàriament d'ètnia gitana, sumat a l'arribada de noves famílies. Això es transforma en un predomini d'aquesta ètnia per sobre de la resta, en termes quantitius, que queda invisibilitzada en les dades perquè molts són de nacionalitat espanyola (Solís, 2017). Tanmateix, aquesta fragmentació ètnica s'observa, sobretot, en la utilització de l'espai públic, ja que mentre els magrebins se situen al carrer Mariola, i comparteixen espai amb els subsaharians, els gitanos tenen quatre llocs essencials de concentració: el carrer Júpter, la plaça dels blocs Gaspar de Portolà, un quiosc dels blocs Joan Carles i la Plaça Galícia, que concentra als *gitanos catalans* (Solís, 2017). El mapa anterior resulta útil a l'hora d'observar que els llocs de concentració ètnica corresponen a aquelles seccions amb més o menys concentració estrangera. Mentre el lloc de concentració magrebina correspon a la secció censal 4.13, amb alt percentatge de població estrangera, els llocs de concentració gitana es troben a les seccions 4.10 i 4.11, amb alta població de nacionalitat espanyola.

Si ens centrem en la segregació en termes econòmics, la taula 1 mostra el percentatge de població de les diferents seccions censal que té uns ingressos per unitat de consum inferiors a 5.000€ i a 10.000€, amb dades de l'any 2021 extretes de l'INE. Es pot veure com les seccions censals que corresponen al barri de la Mariola, com Galícia, Joan Carles i Gaspar de Portolà, presenten una concentració de pobresa econòmica més alta que les seccions frontereres, com Joc de la Bola i Pius XII.

	Percentatge (%) de població amb ingressos per unitat de consum per sota de 5.000€ (2021)	Percentatge (%) de població amb ingressos per unitat de consum per sota de 10.000€ (2021)
Secció 04008 - Plaça Galícia	13,6%	38,1%
Secció 04010 - Blocs Joan Carles	12,3%	54,5%
Secció 04011 - Gaspar de Portolà	14,6%	53%
Secció 04013 - Ramiro Ledesma	7,6%	32,3%
Secció 04014 - Ruiz de Alda	6,5%	27,9%
Secció 04015 - Final de Mariola	2,8%	19%
Secció 04017 - Frontera Pius XII	2,4%	10,8%
Secció 05006 - Barrera Nord Joc de la Bola	2,2%	6,5%
Secció 08002 - Ciutat Jardí oest	1,4%	4%

Taula 1: Percentatge de població en situació de vulnerabilitat econòmica per secció censal. Elaboració pròpia.

Una altra de les constatacions de Rodon (2022) és que les zones segregades participen menys en política, i que la segregació en termes econòmics manté una relació forta i positiva amb el vot a l'extrema dreta. Per analitzar si es compleixen aquests fenòmens en el barri de la Mariola, s'agafen les dades, provinents de l'INE, sobre participació en les eleccions al Parlament del 2021 i 2024, les eleccions municipals del maig de 2023 i les eleccions espanyoles del juliol del mateix any. La taula següent mostra una comparativa del percentatge de participació en cinc seccions censals que estan ubicades una al costat de l'altra (vegeu mapa 1).

	Secció 10: Blocs Joan Carles	Secció 11: Blocs Gaspar de Portolà	Secció 13: Blocs Ramiro Ledesma	Secció 17: Pius XII	Joc de la Bola
Eleccions Parlament 2021	24,35%	20,27%	16,41%	50%	65%
Eleccions municipals 2023	29,83%	25,25%	45,12%	54,79%	60,19%
Eleccions espanyoles 2023	36,3%	30,3%	55,1%	63,8%	70%
Eleccions Parlament 2024	24,04%	26,97%	43,03%	57,5%	64,03%

Taula 2: Percentatge de participació en diferents eleccions per secció censal. Elaboració pròpia.

La taula evidencia que en totes les eleccions, les seccions censals de la Mariola presenten un percentatge de participació més baix que les seccions veïnes, fet que es correspon amb les tesis de Rodon (2022). En relació amb el vot a l'extrema dreta, les dades extretes de l'INE sobre les mateixes eleccions revelen que el partit d'extrema dreta VOX va obtenir uns resultats molt més elevats a les seccions censals de la Mariola, que contrasten amb la mitjana de la ciutat i amb les seccions censals de la vora. És a dir, els veïns de la Mariola no només van votar menys, sinó que ho van fer en major mesura a l'extrema dreta. D'aquesta manera, es confirma que les tesis de Rodon sobre la relació positiva entre segregació i vot a l'extrema dreta també s'apliquen en el cas del nostre cas d'estudi.

Després de posar a prova les tesis sobre la segregació i participació electoral, és moment de contrastar com la segregació afecta altres dimensions del capital social. La concreció de la present investigació, que tracta l'anàlisi de poques seccions censals, dificulta l'observació de variables extretes de les bases de dades del Centre d'Estudis d'Opinió, a través de les diferents publicacions, com l'Enquesta Sociopolítica o el Baròmetre d'Opinió Política². Per aquest motiu, en aquesta investigació, esdevé més útil analitzar

² En un inici, es va plantejar utilitzar les dades derivades del CEO, i es va fer una petició per identificar la secció censal de cada entrevistat per interpolació geogràfica. Això representava una innovació respecte la resta d'estudis, perquè no és habitual disposar de la informació geogràfica dels enquestats en estudis quantitius sobre actituds, comportaments, capital social, etc. Tanmateix, es va decidir no procedir per aquesta via per l'àrea d'actuació, en tractar-se de poques seccions censals d'un municipi no corresponent a l'Àrea Metropolitana (on es duen a terme la majoria d'observacions atesa la distribució poblacional del territori). Es va fer l'exercici de filtratge i les observacions eren massa escasses com per poder fer una anàlisi estadísticament significatiu i científicament vàlid.

la participació veïnal en les associacions i els mecanismes que s'impulsen des de l'administració local, com el Consell de barri. En la preparació del Pla integral de la Mariola (2018-2019) es van mantenir converses amb membres de 31 entitats vinculades amb el barri (Ajuntament de Lleida, 2019). Tant els entrevistats que van participar al Pla com els propis d'aquesta investigació coincideixen en el fet que la participació en el barri és positiva, i que hi ha força iniciatives, però també es van detectar discrepàncies entre les diferents associacions de veïns. Tal com explica un veí del barri en una de les entrevistes pròpies, *“El problema ve de l'any 2005, quan es va construir el residencial Alosa, donant l'esquena al barri. Al 2008, amb la crisi, van decidir no pertànyer a l'Associació de Veïns (de la Mariola) i van fundar la del Turó de Gardeny. Això va provocar un distanciament i un rebuig per part dels veïns del barri”*.

D'aleshores ençà, tant els veïns com la literatura recullen que l'evolució de la participació en el barri ha estat negativa, i que la fragmentació del capital social també s'observa en aquesta esfera quotidiana. Una de les tesis de Rodon (2022) és que les zones amb menys recursos econòmics es comuniquen més amb l'administració, sobretot enviant-hi queixes o reclamacions. Ho analitza a través de la bústia ciutadana, però a Lleida es gestionen totes les entrades conjuntament, sense diferenciar per barri. L'eina que s'escull aquí, doncs, són els Consells de Barri, un mecanisme de participació que actua com a llaç entre la ciutadania i l'administració local. A través de les actes del Consell del Barri 9, corresponent a Mariola, s'observa que el nombre de persones i entitats assistents des del 2008 no ha seguit un patró sòlid, sinó que ha anat fluctuant al llarg dels anys, amb alguns pics d'assistència el 2014 i 2017. Si ho comparem amb altres barris, Mariola presenta més participació que el barri més ric de la ciutat, Ciutat Jardí, i uns nombres semblants als de La Bordeta, barri que compta amb un ampli moviment veïnal. No hi ha suficient evidència per confirmar la relació positiva entre segregació i participació no convencional en el cas de la Mariola, però sí que s'observa que als Consells de Zona, la majoria d'intervencions són en format de queixa i reivindicació dels problemes quotidians del barri, majoritàriament al voltant de la desatenció dels poders públics.

L'anàlisi feta fins al moment forma una imatge parcial del barri de la Mariola, a partir dels resultats exposats en aquest apartat sobre segregació. Tanmateix, resulta útil complementar-ho amb altres variables sociodemogràfiques que ens ajudin a entendre la complexitat el barri. D'entrada, les dades de la Paeria mostren que el 2019 hi havia un

9,13% de població major de 75 anys, dos punts percentuals superior a la mitjana de la ciutat (Ajuntament de Lleida, 2019). A més, les dades del Padró revelen que un 49% de la població major de 16 anys no té estudis obligatoris, una xifra substancialment més elevada que la de la mitjana de la ciutat, un 22%. De fet, les zones dels Blocs Joan Carles i els Blocs Gaspar de Portolà presenten més població sense estudis obligatoris que amb estudis. Aquesta situació porta associada altres factors d'exclusió social, com per exemple situacions de cronicitat en els serveis socials (Julià i Pirla, 2019).

Finalment, a la Mariola també es donen dos fenòmens més. D'una banda, l'exclusió residencial és molt més present que en altres barris, i els habitatges presenten mancances d'habitabilitat molt més pronunciades. Si ens centrem en els Ramiro Ledesma, Cardenal Cisneros i Gaspar de Portolà, dels 654 pisos que hi ha, el 23% es troben buits i prop del 10% en règim d'ocupació irregular (Ajuntament de Lleida, 2019). Sovint, això comporta situacions de serveis bàsics punxats o de comunitats de propietaris amb embargaments per deute acumulat.

D'altra banda, l'activitat comercial al barri és molt escassa, i basada en l'alimentació quotidiana, amb molta presència de porxos i baixos dedicats a l'habitatge, que han impossibilitat la ubicació del comerç (Bellet, 2016).

3.2. Anàlisi qualitativa

En l'anàlisi quantitativa s'ha pogut constatar que Mariola és un barri amb unes problemàtiques estructurals de segregació, crisi residencial, laboral i socioeconòmica. Tanmateix, les dades quantitatives que s'han presentat tenen històries darrere, famílies, que viuen en primera persona les conseqüències de pertànyer a un barri marginal. És per aquest motiu que, quan parlem del capital social, és important que s'afegeixi una mirada qualitativa, donant veu a les experiències i les opinions dels veïns. Aquest apartat té en consideració les diferents explicacions teòriques sobre l'estigmatització i la teoria de jocs, per aterrar-les al cas d'estudi.

Com s'ha explicat en l'apartat de revisió de la literatura, el dilema del presoner resulta força útil per il·lustrar els fenòmens d'aïllament i no participació que es donen en el barri de la Mariola. Un veí (A) té l'opció de participar en el procés de revitalització del barri, però necessita la cooperació de més persones per fer-ho. A continuació es representa l'estructura de preferències d'un veí de la Mariola (A) i de la resta (B):

1. A no participa i B participa en el procés. El barri inicia un procés de revitalització, del qual l'individu no participarà i no n'assumirà els costos, és a dir, actuarà com a *free rider*.
2. A i B participen en el procés de revitalització. Tots els veïns assumeixen els costos, es queden al barri i contribueixen al procés de revitalització de Mariola.
3. A i B no participen en el procés de revitalització. El projecte no tirarà endavant però cap d'ells assumirà els costos.
4. A participa en el procés de revitalització, però B no. El veí A assumeix tots els costos de participar en el procés de revitalització, però no s'assolirà l'objectiu final perquè la resta de Mariola no s'hi implicaran.

B			
A		Participa	No participa
	Participa	2 2	1 4
	No participa	4 1	1 EQUILIBRI DE NASH 3

Taula 3: Matriu de preferències en el dilema del presoner: Cas de la Mariola. Elaboració pròpia.

Si analitzem els resultats sobre la base del compliment d'aquests patrons de comportament, obtenim una no cooperació en el procés de revitalització com a equilibri de Nash, és a dir, una situació d'estabilitat on cap dels participants té incentius per modificar les seves preferències. De fet, aquest va ser un discurs repetit en les entrevistes, perquè malgrat que els testimonis eren de persones vinculades amb el teixit associatiu, entenien que la gent no volgués formar part de les associacions perquè no tenien incentius per fer-ho.

La falta d'implicació dels veïns genera que els barris vulnerables no tinguin capacitat de generar dinàmiques de canvi, i la intervenció externa, que podria trencar amb l'equilibri no participatiu, no està sent suficientment efectiva per motivar un canvi. La manca d'inversió serveix com a explicació, però el motiu és, sobretot, la incapacitat d'aprofundir en l'anàlisi de la vulnerabilitat i l'exclusió social a l'hora de gestionar la participació de la ciutadania (Querol, 2022). Les diferents actuacions que s'han dut a terme al barri han aconseguit una millora de l'espai públic, però no han aconseguit una

veritable transformació del barri (Corti, 2022). En conseqüència, es produeix un sentiment generalitzat d'abandonament, que va aflorar en totes les entrevistes realitzades, tant als veïns com als educadors de serveis socials.

Sorgeix així la necessitat de redefinir el marc d'interpretació del capital social en barris vulnerables, a través d'un canvi de paradigma que construeixi el subjecte des de dins. Segons Axelrod i Hamilton (1981) la racionalitat dels subjectes no es troba aïllada, de manera que s'ha de tenir en compte la influència de la interacció amb altres agents en la presa de decisions de cada individu. Així mateix, i de manera contraintuïtiva, l'individu racional no presenta un ordre de preferències fixes que maximitzen el seu benestar, per la qual cosa no es pot pressuposar que la primera d'elles serà actuar com a *free rider* i aprofitar-se de la feina dels altres. L'individu racional té en compte el seu propi interès personal, però aquest no necessàriament ha d'entrar en conflicte amb el benestar col·lectiu, sinó que l'assoliment del col·lectiu pot maximitzar l'interès propi.

Un model alternatiu de la teoria de jocs per representar la situació del barri pot ser el joc de la cacera (Skyrms, 2007). De la mateixa manera que s'ha fet abans, es considera un veí (A) i la resta de veïns (B), amb el següent ordre de preferències:

1. A i B participen en el procés. Tots es queden al barri i contribueixen al procés de revitalització de la Mariola.
2. A no participa i B participa en el procés. D'aquesta manera, el poble inicia un procés de revitalització, però l'individu no participarà i no assumirà els costos, és a dir, actuarà com a *free rider*.
3. A i B no participen en el procés. El projecte no tirarà endavant però cap d'ells assumirà els costos.
4. A participa en el procés, però B no. El veí A assumeix tots els costos de participar en el procés de revitalització, però no s'assolirà l'objectiu final.

B			
A		Participa	No participa
	Participa	1 EQUILIBRI DE NASH 1	2 4
	No participa	4 2	3 EQUILIBRI DE NASH 3

Taula 4: Matriu de preferències en el joc de la cacera: Cas de la Mariola. Elaboració pròpia.

A diferència del que passava amb el dilema del presoner, aquí no hi ha una estratègia dominant, sinó un criteri decisonal. Si s'aposta per "arriscar" i participar en el procés de cooperació, apostem per un criteri anomenat "maximax", que és un resultat òptim. Si apostem per aconseguir el màxim dels mínims i no arriscar-nos, s'aplica el criteri "maximin", tot i que és un resultat subòptim.

Aquesta situació analítica suposa un canvi de paradigma en les polítiques públiques de revitalització dels barris marginals, en concret de la Mariola. D'entrada, es constata que aquests barris poden generar dinàmiques de canvi i crear activament nous escenaris. A més, s'obre la porta al foment de la comunitat, entesa com l'actuació d'un conjunt d'individus de manera coordinada entorn d'un mateix procés de producció social.

Tanmateix, perquè això succeeixi, s'han d'introduir dinàmiques relacionals que afavoreixin el seu desenvolupament. Una de les mesures per fer-ho és a través del reforç de la identitat associada al barri. A la Mariola, però, s'observa que el discurs canvia entre generacions. Un dels entrevistats, veí jubilat i del barri de tota la vida, va comentar que *"Abans el barri era millor, la gent estava més unida"* per referir-se a una cohesió social que s'ha anat perdent amb els anys. Els joves, en canvi, tenen un discurs de rebuig del barri. I a cavall entre aquests, es troba la població criada entre els anys 80 i 90, que presenten una barreja de les dues. Tal com demostra Solís (2017), a la Mariola conflueixen cinc estratègies dels veïns per contrarestar l'estigma: la discriminació lateral (denigrar el veí amb una posició social més baixa), distinció entre sectors del barri i la creació de "microllocs", negació de pertinença, relegació a l'esfera privada; i una vida quotidiana fora del barri. A aquestes cinc, se li suma l'ús de la identitat, com un mitjà per contrarestar l'estigma i intentar equilibrar la diferència de capital simbòlic.

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES

Aquesta investigació ha posat el focus en l'anàlisi de l'estat del capital social del barri de la Mariola de Lleida, a través de la selecció de teories explicatives de la pèrdua de capital social en barris marginals. Cada una d'aquestes teories presenta una perspectiva diferent des de la qual explicar el cas d'estudi, i lluny de contradir-se, es complementen, contribuint d'aquesta manera a generar una visió molt més completa que les que s'havien dut a terme fins al moment.

En aquest apartat que comença es presenten les principals conclusions de la investigació. Tanmateix, una de les rellevàncies més importants de la investigació és la seva utilitat, raó per la qual també s'afegiran algunes propostes per contribuir a generar més capital social, i poder millorar l'estat actual de degradació del barri.

Les diferents perspectives al voltant de la segregació conclouen que aquesta presenta una vinculació forta amb el capital social. En primer lloc, es constata que la Mariola és una zona segregada per raó d'origen i per raó d'ingressos, en presentar una concentració més alta de població migrada i de població amb pocs recursos. Aquesta conjuntura genera diferents efectes, entre ells, una més baixa participació electoral, un suport més elevat a partits d'extrema dreta i una evolució negativa d'aquells espais de participació i organització, com les associacions de veïns, amb conflictes evidents entre elles.

A aquests indicadors se'ls suma un barri envellit, amb baix nivell d'estudis, cronicitat en els serveis socials, exclusió residencial, activitat comercial escassa, un modus vivendi basat en l'economia submergida i els ajuts, i aïllament social. En definitiva, aquestes teories han servit per exemplificar el baix nivell de capital social del barri, i també per entreveure mecanismes de pèrdua d'un capital social que existia en el passat.

Les perspectives al voltant de la teoria de jocs també han resultat útils per farcir d'arguments a la pregunta d'investigació sobre la pèrdua de capital social. Es constata que el context en què es troba el barri determina les preferències dels veïns, i els aboca a una situació de dilema del presoner a l'engròs. La situació de no cooperació generalitzada es troba sota un equilibri de Nash, de manera que els veïns no tenen incentius per participar de la revitalització, i la manca de capital social impedeix un canvi en les preferències. A més, les perspectives sobre l'estigma territorial han demostrat com aquesta també disminueix el capital social de l'entorn, desvinculant-ne els veïns a través de les cinc estratègies presentades en l'apartat anterior.

La situació extrema que viu el barri requereix actuacions urgents, això sí, canviant el paradigma de les que s'han proposat fins al moment. En les següents línies es fan una sèrie de propostes, per tal de fer una contribució modesta a la millora del barri de la Mariola. Les recomanacions s'estipulen a partir de les teories, i d'aquells clarobscurs que han aflorat en l'aplicació de les teories a l'estudi de cas.

En primer lloc, i relacionat amb les teories de la segregació, la revisió de la literatura mostra la importància que el sector públic sigui un agent actiu a l'hora de millorar les conseqüències negatives que genera el fenomen de la segregació, per exemple a través d'un replantejament de la ubicació de l'habitatge públic o de les conseqüències que determinades intervencions públiques poden tenir en l'acceleració de la segregació (Wells, 2021). Veient els resultats d'aquest estudi, així com els de Rodon (2022), sembla clau que el sector públic se centri en polítiques que contribueixin a generar capital social en barris vulnerables, com l'enfortiment d'associacions locals, i que aquestes complementin les actuacions en l'entorn urbà més immediat. S'evidencia, també, la necessitat de canviar l'enfocament d'aquestes polítiques de regeneració urbana, tot transferint el poder de decisió a la ciutadania i ampliant el grup d'agents implicats en el procés. És important treballar sobre els eixos que importin als veïns, fer-los partícips de l'estructura organitzativa i adaptar les polítiques a les particularitats de l'entorn.

A més a més, i relacionat amb els models de teoria de jocs presentats, és imprescindible assolir una actuació organitzada i autogestionada dels individus racionals que es troben en situació d'interdependència per obtenir el benefici col·lectiu que suposa la revitalització del seu barri. Les maneres de fer-ho són diverses i inexactes, però comparteixen una sèrie de consideracions. D'entrada, és important incrementar la predisposició inicial a la cooperació, per exemple, aconseguint un canvi en les preferències dels veïns. La promoció de valors i habilitats, juntament amb la construcció d'una identitat associada al barri poden ser eines efectives. En aquest sentit, el treball d'apropiació de l'estigma del barri, i els esforços per capgirar-lo cap a un tret identitari en positiu poden ser una palanca de canvi efectiva.

El segon element de resposta derivat de les teories de joc és el desenvolupament de dinàmiques relacionals que afavoreixin la participació en el temps. La interacció i la capacitat de compartir informació poden modificar les preferències, de manera que fomentar espais de trobada és necessari (Axelrod & Hamilton, 1981). En aquest sentit, termes com reciprocitat, reputació, efecte retenció i efecte desbordament, són comuns

entre la literatura que analitza els impactes de la repetició. No correspon, ni per espai ni per temàtica, estendre's en aquest punt, però l'aplicació d'aquests mecanismes teòrics a casos concrets, i en especial a casos de barris marginals com la Mariola, pot ser una possible via per a futures investigacions. Així mateix, com millorar la col·laboració entre sector públic i societat civil, implementant una *bottom-linked governance*, pot ser una altra via futura.

Finalment, el tercer element de canvi derivat de les teories de jocs podria ser la creació de mecanismes de resolució de problemes d'autoorganització sense una intervenció externa. És necessari, doncs, establir un model de governança que coordini, gestioni, es responsabilitzi i prengui decisions. Diversos autors han destacat la importància de la creació de cooperatives autogestionades, ja que la participació per part dels veïns en aquest tipus de projectes suposa la implicació en crear una estructura organitzativa horitzontal i el desenvolupament de l'hàbit de consensuar les seves voluntats personals i convertir-les en acords. Aquesta proposta avança en la mateixa línia que el canvi d'enfocament que s'ha apuntat en les propostes derivades de les teories de la segregació.

Com a conclusió final, l'ànim d'aquesta investigació ha estat la de contribuir, modestament, a repensar la planificació del barri de la Mariola. La justícia social és un dels principis bàsics sobre els quals s'ha de regir qualsevol societat democràtica, i per tant és imprescindible centrar esforços en millorar les condicions de vida de tothom, especialment de la població més vulnerable. Mariola té futur, però se l'ha d'escollar.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Ajuntament de Lleida. (2018). Projecte Mariola 20.000. Document inèdit.

Ajuntament de Lleida. (2019). Padró Municipal d'Habitants.

Axelrod, R., & Hamilton, W. D. (1981). The evolution of cooperation. *Science*, 211(4489), 1390-1396. <https://doi.org/10.1126/science.7466396>

Bellet, C. (2021). La producción de un barrio desfavorecido en los márgenes de una ciudad media: La Mariola (Lleida).

Blanco, I. I., & Nel·lo, O. (Eds.) (2018). *Barrios y crisis. Crisis económica, segregación urbana e innovación social en Cataluña*. <https://ddd.uab.cat/record/288407>

- Boneta, X., Acero, G., Aguirre, J., Arevalo, J., Diaz, P., Romero, I., Fernandez, G., Marti, M., Recio, A., Pybus M., Arias A., Suau P., Bonet J., i altres autors (2014). *Discursos emergentes para un nuevo urbanismo*. Papeles 57. Ierm. Región metropolitana de Barcelona.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for sociology of education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press.
- Corona, E. (2019). Pla Integral de Mariola. Diagnòstic i estratègia inicial. Extret de: *Ajuntament de Lleida*.
- Fernández-Kelly, M. P. (1995): Social and cultural capital in the urban ghetto: Implications for the economic sociology of immigration, en A. Portes (1995): *The Economic Sociology of Immigration*, Nueva York: Russel Sage Foundation.
- Flood, M., & Dresher, M. (1950). The basis of the game theory: Prisoner's Dilemma model of cooperation and conflict. *California: Rand Corporation*.
- Gutiérrez, A. & Paul, D. (2011). Memòria final i de continuïtat del projecte del Pla de Millora del Barri de la Mariola de Lleida. Pla de Millora de Barri, Empresa Municipal d'Urbanisme – La Paeria.
- Institut Nacional d'Estadística (INE). (2021). Atles de distribució de la renda de les llars. Resultats per municipis, districtes i seccions censals. [\[Enllaç aquí\]](#)
- Julià, R & Pirla, A. (2019): "La intervenció social amb famílies en situació de cronicitat en els Serveis Socials bàsics d'atenció primària." Col·legi de Treball Social de Catalunya.
- Lapeyronnie, D. (2008). Ghetto urbain: ségrégation, violence, pauvreté en France aujourd'hui. París: Robert Laffont.
- Leonard, M. (2004): Bonding and bridging social capital: Reflections from Belfast. *Sociology*, 38(5), 927-944. <https://doi.org/10.1177/0038038504047176>
- Narayan, D. (2002). Bonds and bridges: social capital and poverty. *Social capital and economic development: well-being in developing countries*. Northampton, MA: Edward Elgar, 58-81. <https://doi.org/10.4337/9781781950388.00013>

- Olson, M. (1971). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, with a new preface and appendix (Vol. 124). *Harvard University Press*.
- Portes, A. (2012): *Sociología económica de las migraciones internacionales*. Madrid: Anthropos.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400820740>
- Putnam, R. (2001). Social capital: Measurement and consequences. *Canadian journal of policy research*, 2(1), 41-51.
- Querol, A. (2022). Desequilibris demogràfics i la seua dimensió social: el paper de la comunitat en el procés de revitalització rural.
- Rodon, T. (2022). Quan el teu veí és diferent. La relació entre la segregació i el capital social. *Fundació Catalunya*.
- Rodríguez, A & Vicario, R. (2005). *Innovación, competitividad y regeneración urbana: los espacios retóricos de la “ciudad creativa” en el nuevo Bilbao*. *Ekonomiaz* Nº 58 1er Cuatrimestre.
- Solís, J. M. (2017). La Mariola desde dentro y desde fuera: efectos internos del estigma territorial.
- Subirats, J., Riba, C., Giménez, L., Obradors, A., Giménez, M., Queralt, D., Bottos, P. & Rapoport, A. (2004). *Pobreza y exclusión social. Un análisis de la realidad española y europea*. Barcelona: Fundación La Caixa.
- Wacquant, L. (1998): Negative social capital: State breakdown and social destitution in America's urban core. *Netherlands journal of housing and the built environment*, 13(1), 25-40. <https://doi.org/10.1007/BF02496932>
- Wacquant, L. (2007). *Los condenados de la ciudad: Gueto, periferias y Estado: Siglo XXI editores*.
- Warr, D. (2005): Social networks in a “discredited” neighbourhood. *Journal of Sociology*, 41(3), 285-308. <https://doi.org/10.1177/1440783305057081>
- Wells, K. (2021): State-Led Gentrification and Self-Respect. *Political Studies*, 70(3): 819-836. <https://doi.org/10.1177/0032321721989168>
- Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and society*, 27(2), 151-208.